

UDK 37.016:94(495.02)

Прегледни рад

Примљено: 04.03.2026.

Прихваћено за објављивање: 07.05.2026.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.1.2026.6>

САДРЖАЈ КУРИКУЛУМА ИЗ ОБЛАСТИ ВИЗАНТИЈСКИХ СТУДИЈА НА УНИВЕРЗИТЕТУ У НИШУ¹

Јасмина Шаранац Стаменковић²

Департман за историју, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Игор Стаменовић

Департман за историју, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Апстракт: У раду су разматрани курикулуми предмета из области византијских студија на Универзитету у Нишу у програмима Департмана за историју Филозофског факултета. Предмет истраживања јесу структура наставних планова и програма, формулисање образовних циљева, исхода учења, наставних садржаја и метода извођења наставе на основним, мастер и докторским академским студијама. Рад се методолошки заснива на анализи садржаја курикулума и њиховој компарацији. Такође, курикулуми су сагледани у односу на владајуће токове у савременој медијевистици, нарочито византологији, као и на педагошке стандарде у настави историје у високом образовању. Истраживање је показало да су се анализирани курикулуми постепено развијали од хронолошки конципираних предмета, са примарном заступљеношћу политичке историје, ка тематски структурираним курсевима, усмереним на развој историјског мишљења, те аналитичких и истраживачких компетенција студената. Такође, у раду су размотрене могућности даљег унапређења курикулума.

Кључне речи: византологија, медијевистика, Универзитет у Нишу, студије курикулума

¹ Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-34/2026-03/200165). Припремљено у оквиру пројекта *Историја данас, изазови и искушења*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 423/1-3-01).

² jasmina.saranac.stamenkovic@filfak.ni.ac.rs

Увод

Византијске студије представљају област у оквиру средњовековних студија чија је област проучавања усмерена ка различитим аспектима историјског, културног и религијског развоја Византијског, одн. Источног римског царства од времена цара Константина I (324–337) до пада Константинопоља 1453. године. Византијске студије баве се, такође, утицајем и опстанком византијске културе након слома Царства (Jeffreys et al., 2008; Talbot, 2006; Aschenbrenner & Ransohoff, 2021; Lamers, 2015; Harris, 1995). Као засебно поље проучавања, византологија се интензивно развијала од друге половине XIX века (Marsh, 2018). У Србији, присутна је у високом образовању од 1906. године, када је установљена Катедра за византологију на Универзитету у Београду. Оснивање Византолошког института САНУ 1948. године, упоредо са научним и педагошким радом Катедре, допринело је даљем јачању византијских студија у Србији. Са оснивањем Департмана за историју на Филозофском факултету у Нишу (1998/99) византијске студије почеле су да се изучавају и на Универзитету у Нишу (Šaranac Stamenković, 2018: 161–162).

У досадашњим истраживањима, развој византијских студија на Универзитету у Нишу био је предмет студије која је дала историјски преглед помених теме, дотичући се структуре студијских програма, без анализе њиховог садржаја (Šaranac Stamenković, 2018). Полазећи од приступа курикулумима као основним видовима обликовања онога шта студенти усвајају као смисао предмета који слушају (Holmes & McLean, 1989: 1–24), предмет проучавања овог рада јесте садржај курикулума из области византијских студија на Универзитету у Нишу како би се уочиле особености садржаја у различитим програмима, те њихова усклађеност са пољима проучавања у савременој византологији. Методолошки оквир рада заснива се на анализи садржаја курикулума, међусобној компарацији, те компарацији са савременим правцима у настави византологије и медијевистике у високом образовању. У завршном делу рада, извршена је синтеза података, изнета закључна разматрања и дати су одређени предлози за даље усавршавање студијских програма како би знања и вештине студената додатно пратила трендове у развоју савремене медијевистике.

Анализа курикулума

Основне академске студије

Двосеместрални предмет *Историја Византије* (III и IV семестар) био је део програма основних студија историје на Филозофском факултету у Нишу већ од оснивања Департмана и почетка рада 1998/99. године (Студијска група за историју, 1998а). У тадашњем курикулуму, као циљ предмета издвојено је стицање знања о историји Византијског царства од IV до XV века. Наглашено је да је због значаја Византијског царства за средњовековну историју оно у

програму „добило посебно место изван изучавања Опште историје средњег века“ (Студијска група за историју, 1998b), тј. предмета на коме је проучавана историја средњовековне Европе (Stamenović & Nešović, 2024). Садржај предмета чинило је девет хронолошки подељених наставних јединица, које су се слушале у склопу 90 предвиђених часова. Часови вежби били су посвећени проучавању извора (Студијска група за историју, 1998b).

Програм акредитован 2006. године усклађен је са стандардима болоњског процеса (*How Does the Bologna Process Work?*, 2024). Стога је дотадашњи дво-семестрални курс подељен на два једносеместрална предмета – *Историја Византије од IV до XI века* (III семестар) и *Историја Византије од XI до XV века* (IV семестар). Циљ оба курса било је „упознавање студената“ са византијском историјом у назначеним периодима, а фокус је био на питањима континуитета са Римским царством, унутрашњим кризама, успонима и падовима. На часовима вежби предвиђен је рад са историјским изворима и њихова критичка анализа (Департман за историју, 2006: 14).

Иста структура предмета задржана је и у акредитацији из 2008. године (Департман за историју, 2008). Курикулуми су унапређени, те су јасно издвојени циљеви, исходи и садржаји предметâ. Као циљ у оба силабуса истакнуто је „учавање најзначајнијих карактеристика развоја византијске цивилизације и њеног утицаја на стварање и историју балканских држава“ (Департман за историју, 2008b; Департман за историју, 2008c). Значајно је истицање корелација између византијске и историје Балкана у програму, имајући у виду културни и политички утицај који је Византија на датом простору вршила (Крсмановић et al., 2012; Bikić, 2016; Vojvodić & Popović, 2016; Obolensky, 1994; Nicolae Iorga, 2023). Заједнички исход оба предмета био је анализа историјских проблема, а као вештине које би студенти стекли након одслушаних курсева истакнути су „сагледавање“ и „евидентирање“ разматраних историјских процеса, чиме су начелно задовољени стандарди за дефинисање исхода у процесу учења. Настава из оба курса подељена је на теоријску и практичну, са по два часа недељно, а садржај је структуриран хронолошки, у оквиру 15 наставних јединица на сваком курсу (Департман за историју, 2008b; Департман за историју, 2008c).

Највећи број наставних јединица у склопу курса *Историја Византије од 4. до 11. века* припадао је области политичке историје (10/15), три су биле сасвим посвећене питањима државне управе, а две наставне јединице бавиле су се религијским проблемима (Департман за историју, 2008b). Политичка историја доминирала је и у садржају курса *Историја Византије од 11. до 15. века* (14/15 наставних јединица). Државна управа обрађена је у оквиру једне јединице о пронији, а делимично у склопу наставне јединице посвећене епохи династије Комнин (Департман за историју, 2008c). Извесни недостатак оба курикулума представљала је мала заступљеност културне историје. Наиме, културни утицај Византије био је изузетно значајан, нарочито на простору јужне и југоисточне Европе (Cosentino, 2021; Lymberopoulou & Duits, 2013), а разумевање културних и политичких веза на датом простору био је један од очекиваних исхода предмета. Практична настава из оба курса састојала се од часова вежби на који-

ма су анализирани историјски извори и историографија. Такође, део практичне наставе састојао се од студијског истраживачког рада у облику семинарских радова, те провере знање путем колоквијума (Департман за историју, 2008b; Департман за историју, 2008c).

У програму акредитованом 2014. године курсеви из области византологије су унапређени. Следећи тематски принцип организовања предмета, као два нова обавезна предмета, уместо дотадашњих, установљена су *Историја Византије* (III семестар) и *Византијска цивилизација* (IV семестар), а уведен је и изборни предмет *Културна историја Византије* (IV семестар) (Департман за историју, 2014a). Више пажње у курикулумима поклоњено је дефинисању циљева и исхода. У сва три наведена предмета као методе извођења наставе наведене су аналитичка, синтетичка и компаративна, што је, такође, помак у односу на претходне курикулуме у којима методе извођења наставе нису навођене (Департман за историју, 2014f; Департман за историју, 2014i; Департман за историју, 2014g). Настава је била подељена на теоријску и практичну, са по два часа недељно и по 15 наставних јединица у оквиру сваког курса. Практична настава из оба обавезна курса дефинисана је кратко и састојала се из „вежби, кратких есеја и семинарских радова“ (Департман за историју, 2014d; Департман за историју, 2014g).

Као циљ предмета *Историја Византије* истакнуто је „уознавање са основним историјским чињеницама“ везаним за историју Византије од оснивања у IV до слома у XV веку, те њихова контекстуализација у односу на европски средњи век. Међу циљевима се нашао и утицај византијске историје и културе на савремени свет, што је помак који је уједно пратио ширење спектра проучавања у савременим византијским студијама (Департман за историју, 2014f; Anderson & Ivanova, 2023; Cameron, 1992; Brubaker et al., 2022). Исходи су, као индикатори квалитета високог образовања (Lungulov, 2015), такође, подробије дефинисани и усклађени са педагошким стандардима. Поред уочавања основних елемената историјског развоја Византије, као вештина коју би студенти стекли издвојено је уочавање узрочно-последичних веза. Више пажње поклоњено је проучавању мањих целина и њиховом стављању у шири контекст (Департман за историју, 2014f).

Циљ предмета *Византијска цивилизација* био је уознавање основа византијске културе и цивилизације, док су исходи били усмерени ка оспособљавању студената за разумевање и тумачење динамичних процеса у обликовању византијске цивилизације. Један од очекиваних исхода био је да студенти стечена знања искористе при тумачењу савремених процеса. Поред уводних напомена, шест од 15 наставних јединица било је посвећено културној историји и историји идеја, четири теми државне управе, три историји цркве, а једна економској историји (Департман за историју, 2014i).

Област културне историје Византије нашла се у фокусу курикулума истоименог изборног предмета. Стицање знања из области културне историје Царства, као и вештина за њихово даље тумачење стајали су у основи циљева и исхода предмета. Од посебног значаја је способност уочавања утицаја ви-

зантијске културе на ренесансну и модерну мисао у Европи, за шта су основу давале две наставне јединице из курикулума. Садржај предмета састојао се од 15 наставних јединица којима је покривен хронолошки период од настанка Византије до XV века (Департман за историју, 2014g). Литература предвиђена курикулумима у свим наведеним предметима била је усклађена са садржајем (Департман за историју, 2014d; Департман за историју, 2014g; Департман за историју, 2014e).

Према програму акредитованом 2021. године циљеви, исходи, садржај, структура и методе извођења наставе у оба обавезна предмета остали су непромењени (Департман за историју, 2021d; Департман за историју, 2021f). Изборни предмети претрпели су одређене измене. Курс *Културна историја Византије* замењен је новим, *Византијски човек и друштво*, који се по питању циљева и исхода надовезивао на претходни (Департман за историју, 2021g; Департман за историју, 2014e). Садржај наставних јединица је, међутим, промењен. Иако је византијска култура и даље била у средишту пажње, са темама из области попут византијске уметности, књижевности, религије, материјалне културе, економије и др, културна питања сагледана су кроз призму човека унутар културних и друштвених стремљења. Неки од примера јесу називи наставних јединица попут *Византијски човек пред Богом*, *Византијски човек у историји уметности и књижевности*, *Светитељ* или *Државни чиновник* (Департман за историју, 2021g). У датом сегменту може се уочити микроисторијски приступ прошлости, одн. посматрање ширег контекста преко изучавања мањих тематских целина (Magnússon & Szijártó, 2013), што је принцип који се често сусреће савременој медијевистици (Weikert, 2022; Dutton, 2023). Као и у претходном случају, предвиђена литература пратила је дефинисане садржаје предмета (Департман за историју, 2021g).

Још један нови изборни курс, *Цариград од Константина до Јустинијана*, који се бавио рановизантијском историјом царске престонице, нашао се у програму акредитованом 2021. године. Циљ предмета био је да истражи начин на који је Константинопољ функционисао, али и да истакне међусобну повезаност „између градње, идеологије, пропаганде и питања легитимитета власти“. Очекивани исход предмета био је да студенти стекну вештине за тумачење поменутих феномена, те да стечена знања ставе у шири контекст историје Рима и Византије. Предмет се састоји из теоријске и практичне наставе организованих у 13 хронолошки конципираних наставних јединица, уз још две јединице које су давале уводне и завршне напомене (Департман за историју, 2021e).

Мастер академске студије

У програму акредитованом 2008. године један предмет, *Историја Византије*, бавио се византијским студијама. Предмет је био структуриран тако да је пружао рекапитулацију и проширење тема већ обрађених на основним студијама. Циљ предмета био је уочавање основних чинилаца византијске цивилизације, те „дефинисање специфичних проблемских целина (политичка историја,

развој државног апарата, културна историја“ (Департман за историју, 2008а). Према исходима, студенти су требали стећи основна знања о изворима и литератури из области византологије, те стећи основу за проучавање појединачних тема из дате области. Настава је била подељена на теоријску и практичну. Наставне јединице биле су усмерене на основна питања из области византологије, од периодизације, преко династичких питања, законодавства, религијских питања, аристократије, до слома Византијског царства. Практична настава састојала се из анализе извора, док су студенти преко студијског истраживачког рада имали прилику да у форми есеја дају осврт на изворну грађу коју би користили у свом завршном раду. У курикулуму недостају планиране методе извођења наставе. Литература је била прилагођена прегледној сврси предмета (Департман за историју, 2008а).

Као и у случају основних студија, програм акредитован 2014. године донео је промене у курикулумима, те су се византијске студије нашле у више предмета који су историју Византије стављали у шири просторни и хронолошки контекст. Сви предмети били су изборни и слушали су се у I семестру (Департман за историју, 2014b). Велики део наставних јединица у оквиру курса *Институционална, друштвена и културна историја позног римског Царства* (8/15) био је посвећен рановизантијској историји до VI века, као и религијским и културним питањима. Циљ предмета био је фокусиран на „стицање знања о институционалној, друштвеној, и културној историји позног Римског царства“, док су студенти, према исходима, након курса требали бити оспособљени за критичку анализу и презентацију извора, те разумевање чинилаца историјских процеса у дефинисаном раздобљу (Департман за историју, 2014d).

Предмет *Источни Медитеран у средњем веку* за циљ је имао праћење динамичних друштвених, политичких и културних процеса на подручју источног Медитерана током читавог средњег века. Очекивани исход предмета било је оспособљавање студената за тумачење комплексних историјских догађаја на поменутом простору који је описан у силабусу као „политички осетљив“ и са бројним „историјским и културним слојевима“. Структуру предмета, подељеног на теоријску и практичну наставу, чинило је 15 наставних јединица које су покривале широк спектар тема, од географског одређења источног Медитерана, преко рановизантијске историје источног Средоземља, прилика на Леванту, крсташких ратова, све до специфичних феномена, попут интеркултуралности (Департман за историју, 2014e).

Теме из области византијске историје, пре свега политичке, нашле су се и у оквиру предмета *Балкан у позном средњем веку, 12–16. век*. Циљ предмета био је „сагледавање сложених процеса на простору југоисточне Европе“, укључујући и међусобну повезаност датих процеса. Очекивани исход предмета је био је да студенти стекну способност „да рашчлане, разумеју и тумаче повезане догађаје“ на „културно веома хетерогеном“ подручју Балкана. У оквиру теоријске и практичне наставе наведено је 15 наставних јединица, од којих је византијској историји припадало шест, уз парцијалну укљученост у још једној (*Бугарска у другој половини 13. века: између кана Ногаја и цара Михаила*

VIII Палеолога) (Департман за историју, 2014с). Литература из свих наведених предмета начелно је пратила садржај, са тим да је за сагледавање прилика у Латинском царству и бугарско-византијских односа у предмету *Балкан у позном средњем веку, 12–16. век* унеколико недостајао приручник или студија који би студентима користили за подробније расветљавање речене две теме, као нпр. (Wolff, 1976; Stephenson, 2000). Сви наведени предмети из програма акредитованог 2014. године предвиђали су комбинацију аналитичке, синтетичке и компаративне методе приликом извођења наставе (Департман за историју, 2014с; Департман за историју, 2014d; Департман за историју, 2014е).

Предмет *Политички и друштвени развитак српских земаља у средњем веку* није у свом курикулуму укључивао теме из византијских студија, премда је, поред византијско-српских односа, у домену владарске идеологије у српској држави (3/15 наставних јединица) за разумевање наведеног феномена било неопходно претходно познавање византијске политичке теорије и владарске идеологије (Департман за историју, 2014h; Максимовић, 2009; Angelov, 2007; “Byzantine Political Thought,” 2010; Anastos et al., 2024: 13–52). Програм акредитован 2021. године није претрпео значајније измене у односу на претходно акредитовани, те су циљеви, исходи, структура и садржај предмета остали непромењени (Департман за историју, 2021a; Департман за историју, 2021b; Департман за историју, 2021c).

Докторске академске студије

У програму акредитованом 2012. године није било предмета који су припадали области византијских студија (Департман за историју, 2012). У наредној акредитацији, из 2018. године, три предмета су, потпуно или делимично, укључивали теме из византијске историје и културе (Департман за историју, 2018a). Изборни предмет *Политичка економија позног Римског царства* (I семестар) за циљ је имао да упозна студенте са економском историјом и технолошким достигнућима „у позноантичком, тј. рановизантијском периоду“. Очекивани исход предмета био је да студенте оспособи за разумевање и тумачење „политичких и економских прилика у периоду позног Римског царства [...] са посебним освртом на територију Балкана“, те за критичку анализу извора. Садржај предмета, који се састојао из теоријске и практичне наставе, није представљен према наставним јединицама, већ описно. На основу изворних вести и литературе, предвиђено је да се студенти упознају са економском историјом Царства, урбаном историјом, те мрежом путева (Департман за историју, 2018b).

Изборни предмет *Управни систем Римског царства у рановизантијском периоду* (III семестар) за циљ је имао сагледавање основа државне управе Царства у позноантичком, одн. рановизантијском периоду. Очекивани исходи били су оспособљавање студената да тумачи поменуте процесе на основу релевантних извора и литературе. Садржај предмета, подељеног на теоријску и практичну наставу, такође је представљен описно. Настава је пратила развој државне управе у периоду тетрархије, почев од царске власти, до мањих цели-

на, као што су провинције, дијецезе и градови (Департман за историју, 2018d). У реализацији последња два предмета предвиђена је дијалогско-монолошка метода, а литература је пратила садржај изложен у курикулумима (Департман за историју, 2018b; Департман за историју, 2018d).

Изборни предмет *Срби и медитеранске цивилизације* (IV семестар), припадао је једним делом области византијских студија (Департман за историју, 2018c). Циљеви, исходи и део садржаја блиски су курикулуму предмета *Источни Медитеран у средњем веку*, дефинисаном у програму мастер академских студија (Департман за историју, 2018c; Департман за историју, 2014e). Разлика се састоји у већем укључивању средњовековне Србије у дати простор, пре свега у наставним јединицама *Србија између Истока и Запада, 11-13. век, Нова култура у Источном Средоземљу – мешавина Истока и Запада: утицај на Србе и Србија између Истока и Запада, 14-15. век*. У настави је предвиђена комбинација „аналитичке, компаративне [и] синтетичке“ методе (Департман за историју, 2018c).

Наведена три предмета, са непромењеним циљевима, исходима и садржајем, укључена су и у програм акредитован 2025. године (Департман за историју, 2025a). Поред њих, укључена су још два предмета која су припадала области византијских студија. Изборни предмет *Римско наслеђе на тлу југоисточне Србије* (I семестар) једним делом обухватао је и рановизантијску историју. Ради се пре свега о прошлости града *Iustiniana Prima* (Царичин град) и, делимично, рановизантијског Ниша. Циљ предмета био је упознавање студената са најзначајнијим градским центрима на наведеном простору, док је очекивани исход предмета био оспособљавање студената за разумевање прошлости важних градова и црквених седишта у Римском царству, те за приступ наративним, епиграфским и документарним изворима везаним за урбану историју Царства на простору данашње југоисточне Србије. Метода извођења наставе била је дијалогско-монолошка (Департман за историју, 2025c).

Изборни предмет *Византијски интелектуалци у XI и XII веку* (IV семестар) припада домену интелектуалне историје, важног поља унутар медијевистике и византологије (Ozment, 2020; Kaldellis & Siniossoglou, 2017; Smith & Ward, 1992), и једини је предмет из ове значајне области историјске науке (Департман за историју, 2025f). Као циљ предмета истакнуто је „упознавање студената са вредностима и карактерним особеностима византијске интелектуалне баштине XI и XII столећа“. Исход предмета био је усредсређен на оспособљавање студената за критички приступ историјским изворима, те за тумачење културно-историјских процеса у наведеном временском раздобљу. Садржај предмета чини 13 наставних јединица које су најпре давале основне оквире за разумевање интелектуалне историје Византије, потом пратиле токове мисли у X и XI веку, водеће учењаке, попут Павла Ђакона, Јована Зонаре, Михаила Псела и др, кризу интелектуализма на крају XI и почетку XII века и завршавале се обновом песништва, те крсташким освајањем Константинопоља 1204. године. У настави се примењује комбинација монолошко-дијалогске, интерактивне и консултативне методе, а садржај је пратила адекватна литература (Департман за историју, 2025f).

Синтеза података, закључна разматрања и могућности иновација

Разматрани курикулуми на свим нивоима студија усмерени су ка оспособљавању студената за историјско мишљење, чије стандарде чине: (1) хронолошко мишљење, (2) историјско разумевање, (3) историјска анализа и интерпретација, (4) способност историјског истраживања и (5) анализа историјских проблема и доношења одлука (Risinger et al., 1995). Уочљив је помак у развоју од почетних програма до савремених по питању јасније дефинисаних циљева, исхода и метода извођења наставе, што је неопходан стандард у изради курикулума из области хуманистичких наука (Martin, 2003: 305–308). Отклон од стриктно политичке историје ка укључивању предмета из области културне историје студентима је омогућавао да сагледају различите елементе историјског развоја Византије и да их повежу у јединствену историјску целину, те да уоче њихов утицај на савремене историјске и културне токове. Са педагошког становишта, наведени приступ је значајан, јер може позитивно утицати на развој трансверзалних вештина, као што су рад са подацима и информацијама, решавање проблема, естетичка компетенција и, у одређеној мери, дигитална компетенција (Ћерић & Kalin, 2017; *Трансверзалне вештине*, прист. 2026).

Тренд да се на мастер и докторским студијама установе курсеви из византијских студија који се баве појединачним питањима важан је за усмерење студената ка проблемима везаним за интелектуалну, административну, економску и урбану историју. Структура и подела програма у курикулумима из последње две акредитације на свим нивоима студија задовољава неопходне критеријуме у савременој настави историје, који пре свега настоје да студенти стекну: (1) историјско знање о простору, времену и историјским процесима, (2) историографске вештине значајне за научно бављење историјом и (3) историјско мишљење (Körber, 2021; Faculty of History University of Cambridge, ас. 2026). Нагласак на компарацији значајан је за усмеравање студената ка савременим приступима у историјској науци (Pohl & Gingrich, 2015).

Премда су облици активне наставе, попут анализе извора, писања есеја и студијских истраживачких радова, наведени у највећем делу курикулума, постоји простор да у будућим буду још подробније дефинисани, што би допринело транспарентности и усклађивању са исходима предмета. Уочавање веза између историјских процеса и њиховог утицаја на садашњост, што је примећено у новијим разматраним курикулумима, једна од функција савременог изучавања историје (Cannon, 1989). У будућим програмима датој функцији могла би се поклонити додатна пажња. Студије средњовековља (*medievalism studies*), које се баве утицајем средњовековља на савремене медије и културу, у досадашњим курикулумима нису биле заступљене, те би се могле укључити у постојеће курсеве или кроз креирање нових (D'arcens, 2016; Betancourt & Taroutina, 2015; Kourelis, 2007), као и радови у часопису *Studies in Medievalism* (*Studies in Medievalism*, 2026).

Такође, методе наставе могу бити додатно унапређене, имајући у виду савремене тенденције у настави историје на универзитетима. Будући да је оспособљавање студената за рад са историјским изворима наглашено у више исхода, практична настава могла би се обогатити укључивањем рада са дигитализованом изворном грађом. У досадашњим истраживањима, овакав метод, примењен на истраживање историје раног новог века, дао је позитивне резултате у погледу подстицања истраживачке иновативности студената (Burrows & Ward, 2024). Поред тога, укључивањем дигиталне хуманистике у курикулуме, програми би се ускладили са динамиком развоја дигиталне медијевистике у последњим деценијама (Scherff & Sobehrad, 2023; Morreale & Gilsdorf, 2022; Birnbaum, Birnbaum et al., 2017; Fiori & Trizio, 2022; Popović & Polloczek, 2017).

Иновативно решење, које би, чини се, више одговарало неком од изборних предмета, нарочито на мастер и докторским студијама, представљало би увођење пројектне наставе. У досадашњим курикулумима постојао је простор за увођење овог облика наставе, пре свега у практичној настави и студијском истраживачком раду. Наведени модел, уочен као ефикасан у области средњовековних студија (Sobehrad et al., 2022), могао би се узети као основа неког од будућних курикулума или се разрадити у већ постојећим.

Литература

- Anastos, M. V., Vryonis, S., & Goodhue, N. (2024). *Aspects of the Mind of Byzantium*. Taylor & Francis.
- Anderson, B., & Ivanova, M. (Eds.). (2023). *Is Byzantine studies a colonialist discipline? Toward a critical historiography*. Penn State University Press.
- Angelov, D. (2007). *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium, 1204-1330*. Cambridge University Press.
- Aschenbrenner, N., & Ransohoff, J. (Eds.). (2021). *The invention of Byzantium in early modern Europe*. Dumbarton Oaks.
- Betancourt, R., & Taroutina, M. (Eds.). (2015). *Byzantium/Modernism*. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004300019>.
- Bikić, V. (Ed.). (2016). *Processes of Byzantinisation and Serbian Archaeology* (Byzantine Heritage and Serbian Art, Vol. 1). Serbian National Committee of Byzantine Studies; Službeni Glasnik; Institute For Byzantine Studies.
- Birnbaum, D. J., Bonde, S., & Kestemont, M. (2017). The Digital Middle Ages: An Introduction. *Speculum*, 92(S1), S1–S38. <https://doi.org/10.1086/694236>.
- Brubaker, L., Darley, R., & Reynolds, D. (Eds.). (2022). *Global Byzantium, papers from the fiftieth spring symposium of Byzantine studies*. Taylor & Francis.
- Burrows, S., & Ward, R. (2024). Introducing Australian Students to British History and Research Methods via Digital Sources. In R. Larsen, A. Marples, & M. McCormack (Eds.), *Innovations in Teaching History: Eighteenth-Century Studies in Higher Education* (pp. 37–64). University of London Press.

- Byzantine Political Thought. (2010). In M. Bevir, (Ed.), *Encyclopedia of Political Theory* (pp. 149–152). Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412958660.n53>.
- Cameron, A. (1992). *The Use and Abuse of Byzantium*. The School of Humanities, King's College.
- Cannon, J. (1989). Teaching History at University. *The History Teacher*, 22(3), 245–275. <https://doi.org/10.2307/492864>.
- Čepić, R., & Kalin, J. (Eds.). (2017). *Profesionalni razvoj učitelja: status, ličnost i transverzalne kompetencije*. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Cosentino, S. (Ed.). (2021). *A companion to Byzantine Italy*. Brill.
- D'arcens, L. (Ed.). (2016). *The Cambridge companion to medievalism*. Cambridge University Press.
- Departman za istoriju. (2008). *Raspored predmeta po semestrima i godinama studija*. Knjige predmeta, 1 - Osnovne akademske studije, Istorija, Studijski program akreditovan 2008. godine. Digitalna arhiva Filozofskog fakulteta u Nišu. https://drive.google.com/drive/folders/13ms7UMWy_zHKNuHZhgRhN9qCgPL5x6C1
- Депарتمان за историју. (2006). *Програм основних студија. Опис садржаја предмета за другу годину студија*. Архив Департамана за историју. Филозофски факултет, Универзитет у Нишу.
- Депарتمان за историју. (2008a). *Спецификација предмета “Историја Византије.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2008. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1gjKJCvtMrvWD8hsI8yufds-00C1Mt7R2WowCpsW66c/edit?tab=t.0>.
- Депарتمان за историју. (2008b). *Спецификација предмета “Историја Византије 4-11. века.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2008. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/18wcyu7DHNXI7VsEXsUieq5x53A2BXQhyXcg1MjrPAWY/edit?tab=t.0>.
- Депарتمان за историју. (2008c). *Спецификација предмета “Историја Византије 11-15. века.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2008. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. https://docs.google.com/document/d/1t9gwzTU_3Glb9KxegiZK_IWgSNQ0ROUW3lOqx1juU9Q/edit?tab=t.0.
- Депарتمان за историју. (2012). *Распоред предмета по семестрима и годинама студија*. Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2012. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://drive.google.com/drive/folders/1FOkH7Qh4CgX58f4NHZJamvrAXporm1mL>
- Депарتمان за историју. (2014a). *Распоред предмета по семестрима и годинама*. Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1gzpvu8hQrhxnBLv5D4ns2bnZD3-k51b1/edit>.
- Депарتمان за историју. (2014b). *Распоред предмета по семестрима и годинама*. Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм

акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/10xEby0SkWh0tXUjKvEuoBD5_oPLzvH6S/edit

Департман за историју. (2014с). *Спецификација предмета “Балкан у позном средњем веку, 12-16. век.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1x4ZKg8KY44Pnr_Aup7lcsZcZSzoilQe8IRrew3EzrJk/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2014д). *Спецификација предмета “Институционална, друштвена и културна историја позног римског Царства.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/16nui4lkrL9w29TnWeTF6hPOjFnfrNb6kxWCrC_pazYs/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2014е). *Спецификација предмета “Источни Медитеран у средњем веку.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1N16Pz0H7cCVAQFYgl6XeFiBB1bE9kSq7SeMEobWdCc/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2014ф). *Спецификација предмета “Историја Византије.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1tP4TAPtuaZn4snGMby-Wnk-ZUXYYYqRdjzCv-ocO4fo/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2014г). *Спецификација предмета “Културна историја Византије.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. https://docs.google.com/document/d/1_GHYwu6INlZ4PFji_1L-8AbA9nb3O46ya7Z6D0Pjuc/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2014х). *Спецификација предмета “Политички и друштвени развитак српских земаља у средњем веку.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1o2_WinJHgxO-Pr_48jCE1IjU5Ihnc3lo8uJ-5evCMJg/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2014и). *Спецификација предмета “Византијска цивилизација.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2014. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1juMwL3htva8KCfuw7Gov6t4erII-gaB9t3KhXPmiNc/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2018а). *Распоред предмета по семестрима и годинама студија.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2018. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://drive.google.com/drive/folders/1FOkH7Qh4CgX58f4NHZJamvrAXporm1mL>.

Департман за историју. (2018б). *Спецификација предмета “Политичка економија позног римског царства “.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије,

Историја, Студијски програм акредитован 2018. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1hAlpVYSO3CCNthWQ3vq9TxIn9TuEtO5s22QER_yKPeU/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2018с). *Спецификација предмета “Срби и медитеранске цивилизације.”* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2018. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1t96cZUX-KKb0XA1ql9Q549wbqcAUBHanZ1CTvNQrGPK/edit?tab=t.0#heading=h.gjdgxs>.

Департман за историју. (2018d). *Спецификација предмета “Управни систем Римског царства у рановизантијском периоду.”* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2018. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1zRRXQ0fGmOvbVKUsERhFaxslW20jHSyRzVxT6m6OF34/edit?tab=t.0#heading=h.gjdgxs>.

Департман за историју. (2021a). *Спецификација предмета “Балкан у позном средњем веку, 12-16. век.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1OCOp_a3nIvsoTBQO9vK9z5k7OP6VfHwm-xzv3LL3X48/edit?usp=drive_web&ouid=106212673309833256640.

Департман за историју. (2021b). *Спецификација предмета “Институционална, друштвена и културна историја позног римског Царства.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1YreQYDbWzb-weclDA1riLZcxCLJFAPHjf6Cct25Gdo4/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2021с). *Спецификација предмета “Источни Медитеран у средњем веку.”* Књиге предмета, 2 - Мастер академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1x6RlyF_QdMsm5EnLdAg8oEtrw_MWevxyOPEBgViJPAY/edit?tab=t.0.

Департман за историју. (2021d). *Спецификација предмета “Историја Византије.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1R-khnZ-kiBYkJj0jytx-etpmPgxNzqIJGe7kTxRqib0/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2021е). *Спецификација предмета “Цариград од Константина до Јустинијана.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1-NADMRwrZKSHLW9xoh9HnnAHPz0VT8iVSRri46PBMvo/edit?tab=t.0>.

Департман за историју. (2021f). *Спецификација предмета “Византијска цивилизација.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1y7IZYG3iEn7kQx2yTfdjodnc3n1P1qN3o9aw5XXD-Jk/edit?tab=t.0>.

- Департман за историју. (2021g). *Спецификација предмета “Византијски човек и друштво.”* Књиге предмета, 1 - Основне студије, Историја, Студијски програм акредитован 2021. године. Дигитална архива Филозофског факултета, Ниш. <https://docs.google.com/document/d/1SxJg5g3MBfKd8xUaofRDzJUCFEcbWMewiskIp7cCTjI/edit?tab=t.0>.
- Департман за историју. (2025a). *Распоред предмета по семестрима и годинама студија.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2025. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1Mf58iTPCRpsQdUMX1kc14dCEi0VdLwNq/edit?rtopf=true&tab=t.0>.
- Департман за историју. (2025b). *Спецификација предмета “Политичка економија позног римског царства”.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2024. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/17iQdvvShVARCeFFIH0rKumL47xwmMp3i/edit?rtopf=true>.
- Департман за историју. (2025c). *Спецификација предмета “Римско наслеђе на тлу југоисточне Србије.”* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2025. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. https://docs.google.com/document/d/1pLjg53lomfnW2aiRWCzdrsLHYAh_6mMI/edit.
- Департман за историју. (2025d). *Спецификација предмета “Срби и медитеранске цивилизације.”* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2025. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1EE1wWKD6P6PJUJDSfgY8SISFVabEzROv/edit#heading=h.fh5wucw81cuf>.
- Департман за историју. (2025e). *Спецификација предмета “Управни систем Римског царства у рановизантијском периоду “.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2025. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/1qMCKaMcbOEa9TlmsTgWcGNJnMAdV1M6-/edit#heading=h.nf9r863gc4au>.
- Департман за историју. (2025f). *Спецификација предмета “Византијски интелектуалци у XI и XII веку “.* Књиге предмета, 3 - Докторске академске студије, Историја, Студијски програм акредитован 2025. године. Дигитална архива Филозофског факултета у Нишу. <https://docs.google.com/document/d/10sKqsZm3aGBGmey4hlTpaWWtEiWeTIE6/edit>.
- Dutton, P. E. (2023). *Micro Middle Ages*. Palgrave Macmillan.
- Faculty of History University of Cambridge. (n.d.). *History BA (Tripos)*. University of Cambridge, Faculty of History; University of Cambridge. Retrieved February 9, 2026, from <https://www.hist.cam.ac.uk/course/history-ba-tripos>.
- Fiori, E., & Trizio, M. (2022). Interdisciplinarity in Byzantine Studies: A Sacred-Landscapes and Digital-Humanities Approach. In E. Fiori & M. Trizio (Eds.), *Proceedings of the 24th International Congress of Byzantine Studies Plenary Sessions* (pp. 121–140). Fondazione Università Ca’ Foscari. <https://doi.org/10.30687/978-88-6969-590-2>.
- Harris, J. (1995). *Greek Emigres in the West, 1400-1520*. Porphyrogenitus.

- Holmes, B., & McLean, M. (1989). *The Curriculum: A Comparative Perspective*. Routledge.
- How does the Bologna Process work?* (2024). European Higher Education Area and Bologna Process; EHEA. <https://eha.info/page-how-does-the-bologna-process-work>.
- Jeffreys, E., Haldon, J. F., & Cormack, R. (2008). Byzantine Studies as an Academic Discipline. In R. Cormack, J. F. Haldon, & E. Jeffreys (Eds.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (pp. 3–20). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199252466.013.0001>.
- Kaldellis, A., & Siniosoglou, N. (2017). *The Cambridge Intellectual History of Byzantium*. Cambridge University Press.
- Körber, A. (2021). Historical consciousness, knowledge, and competencies of historical thinking: An integrated model of historical thinking and curricular implications. *Historical Encounters: A Journal of Historical Consciousness, Historical Cultures, and History Education*, 8(1), 97–119. <https://doi.org/10.52289/hej8.107>.
- Kourelis, K. (2007). Byzantium and the Avant-Garde: Excavations at Corinth, 1920s–1930s. *Hesperia*, 76(2), 391–442. <https://doi.org/10.2972/hesp.76.2.391>.
- Крсмановић, Б., Максимовић, Љ., & Радић, Р. (Eds.). (2012). *Византијски свет на Балкану* (Vols. 1–2). Византолошки институт САНУ.
- Lamers, H. (2015). *Greece Reinvented*. Brill.
- Lungulov, B. (2015). *Analiza ishoda učenja kao indikatora kvaliteta visokog obrazovanja* [Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet].
- Lymberopoulou, A., & Duits, R. (Eds.). (2013). *Byzantine art and Renaissance Europe*. Ashgate.
- Magnússon S. G., & Szíjártó I. (2013). *What is microhistory? Theory and practice*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Максимовић, Љ. (2009). Византијска владарска идеологија и методе владавине у случају Србије. Прилог разумевању византијског Комонвелта. In *Византијски свет и Срби*. Историјски институт.
- Marsh, M. G. (2018). Textbooks and Templates in Byzantine Studies. *Journal of Ancient History and Archaeology*, 5(4), 66–73. <https://doi.org/10.14795/j.v5i4.346>.
- Martin, P. W. (2003). Key Aspects of Teaching and Learning in Arts, Humanities and Social Sciences. In S. Marshall, H. Fry, & S. Ketteridge (Eds.), *A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education Edition* (pp. 300–322). Routledge.
- Morreale, L. K., & Gilsdorf, S. (Eds.). (2022). *Digital Medieval Studies - Practice and Preservation*. Arc Humanities Press.
- Nicolae Iorga. (2023). *Byzantium after Byzantium*. Histria Books.
- Obolensky, D. (1994). *Byzantium and the Slavs*. St. Vladimir's Seminary Press.
- Ozment, S. E. (2020). *The age of reform 1250–1550: an intellectual and religious history of late Medieval and Reformation Europe*. Yale University Press.
- Pohl, W., & Gingrich, A. (Eds.). (2015). *Approaches to Comparison in Medieval Studies*. Austrian Academy of Sciences Press.
- Popović, M. St., & Polloczek, V. (2017). Digitising Patterns of Power (DPP): Applying Digital Tools in the Analysis of Political and Social Transformations in the Historical

- Region of Macedonia (12th–14th Centuries). *Medieval Worlds*, 5, 170–194. https://doi.org/10.1553/medievalworlds_no5_2017s170.
- Risinger et al., C. F. (1995). Standards in Historical Thinking. *The History Teacher*, 28(3), 315–334. <https://doi.org/10.2307/494680>.
- Šaranac Stamenković, J. (2018). The development of Byzantine Studies at the University of Niš. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 2(2), 161–167. <https://doi.org/10.22190/futlte1802161s>.
- Scherff, K. D., & Sobehrad, L. J. (Eds.). (2023). *Media Technologies and the Digital Humanities in Medieval and Early Modern Studies*. Taylor & Francis.
- Smith, L., & Ward, B. (Eds.). (1992). *Intellectual Life in the Middle Ages*. Hambledon Press.
- Sobehrad, L. J., Sobehrad, L., & Sobehrad, S. (2022). *Medieval Topics Through Project-Based Learning*. Arc Humanities Press.
- Stamenović, I., & Nešović, P. (2024). History of the Medieval World in the Curricula of the Department of History at the University of Niš. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 8(2), 69–78. <https://doi.org/10.22190/FUTLTE241005009S>
- Stephenson, P. (2000). *Byzantium's Balkan frontier: a political study of the Northern Balkans, 900-1204*. Cambridge University Press.
- Studies in Medievalism*. (2026). Cambridge Core; Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/series/studies-in-medievalism/8F65F9AC1150E95EF43915D5F7CA0BCC>
- Студијска група за историју (1998/99а). *Наставни план основних студија на студијској групи за Историју*. Архива Филозофског факултета у Нишу.
- Студијска група за историју (1998/99б). *Спецификација предмета „Историја Византије“*. Архива Филозофског факултета у Нишу.
- Talbot, A.-M. (2006). Byzantine Studies at the Beginning of the Twenty-first Century. *The Journal of English and Germanic Philology*, 105(1), 25–43. <https://doi.org/10.2307/27712565>
- Трансверзалне вештине*. (n.d.). Отворени метод координације у образовању; Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Retrieved February 9, 2026, from <https://omk-obrazovanje.gov.rs/omk-u-srbiji/transverzalne-vestine/>.
- Vojvodić, D., & Popović, D. (Eds.). (2016). *Sacral art of the Serbian lands in the Middle Ages* (Byzantine Heritage and Serbian Art, Vol. 2). Serbian National Committee of Byzantine Studies; Službeni Glasnik; Institute For Byzantine Studies.
- Weikert, K. (2022). Medieval Everyday: A Creative Microhistory. *Medieval People*, 37, 89–114. <https://doi.org/10.32773/wdnz5460>.
- Wolff, R. L. (1976). *Studies in the Latin Empire of Constantinople*. Variorum Publishing.

CURRICULUM CONTENT IN THE FIELD OF BYZANTINE STUDIES AT THE UNIVERSITY OF NIŠ

Jasmina Šaranac Stamenković

Department of History, Faculty of Philosophy, University of Niš

Igor Stamenović

Department of History, Faculty of Philosophy, University of Niš

Abstract: This paper examines the curricula of courses in the field of Byzantine studies at the University of Niš, within the programmes of the Department of History at the Faculty of Philosophy. The focus of the research is on the structure of study programmes, the formulation of educational objectives, learning outcomes, teaching content, and methods of instruction at the undergraduate, master's, and doctoral levels. Methodologically, the study is based on syllabus content analysis and comparative analysis. In addition to mutual comparison, the curricula are examined in relation to prevailing trends in contemporary medieval studies, particularly Byzantine studies, as well as to pedagogical standards in higher education history teaching. The research results demonstrates that the analyzed curricula have gradually evolved from chronologically structured courses, primarily centered on political history, towards thematically organized courses oriented toward the development of historical thinking and students' analytical and research competences. The paper also discusses possibilities for the further improvement of the curricula.

Keywords: Byzantine studies, medieval studies, University of Niš, curriculum studies